

УДК 811.161.2'367

ЛАКУНИ ПИТАЛЬНИХ РЕЧЕНЬ VS ТЕОРІЯ МОВЛЕННЄВИХ АКТИВ

Т. О. Анохіна, канд. філол. наук, доцент

*Київський національний лінгвістичний університет,
вул. Велика Васильківська 73, м. Київ, 03680, Україна
E-mail: apokhina_mail@yahoo.com*

У статті вивчається проблема квесетивності (питальності) у руслі теорії мовленнєвих активів. Емпатується увага на комунікативній лакунарності, на ядерних блоках питальних речень, на імплікованих типах делакунізованої кульмінації. Діалогізовані квесетиви семантизують пусті місця (gaps, lacunae) з метою їх делакунізації. В аналіз включається третій код глобального перекладу – аутентичні довідники, коментарі, натяки автора, міждисциплінарні нотатки: береться до уваги досвід із наївної та наукової картини світу. Діалогічні квесетиви є маркерами очікуваної делакунізації – чітко або частково експлікуються. Імпліцитна відповідь / натяк компенсується – поза текстом, коментарем перекладача / автора / критика тощо. Фокусується увага на тотальній представленості квесетивів (питальності) у різних дискурсах.

***Ключові слова:** квесетивність, мовленнєві акти, комунікативна лакунарність, делакунізована кульмінація, третій код глобального перекладу.*

Питання появляються і зникають. Появляються питання, коли ми щось не знаємо, але цікавимося, запитуємо, пізнаємо. Зникають питання, коли нам не цікаво щось пізнати або щось уже пізнано, осмислено та ословлено. Питання – це омніпотентне явище. Життя пізнається з питань, продовжується в цьому руслі: верифікує прислів'я *Live and learn* (Вік живи, вік учись). Спілкування неможливе без діалогу, а діалог без питань не існує. Актуальним залишається вираз *To be or not to be* (Бути чи не бути) – проблема Ніщо – залишається вічною й актуальною. Модуси мови не індиферентні до цієї проблеми. Лакуни стали на часі об'єктом молоді науки – лакунології.

Лакунологія як наука виникла для визначення лакун різних мовних рівнів на парадигматичних та синтагматичних векторах. У мові зникають слова, значення слів – лакуни розуміння. Комунікативні та прагматичні лакуни в художньому дискурсі творяться автором, а екстеріоризуються читачем. **Об'єктом** нашого дослідження є комунікативні лакуни питальних речень англomовних нуарів/детективів. **Предметом** статті виступає комунікативна лакунарність, способи її візуалізації.

У лінгвістичній дидактиці англійської мови розглядаються граматико-синтаксичні особливості питальних речень, семантична та комунікативна структури питального речення залишаються лакунарними [8, 9, 10]. **Актуальність** нашого дослідження верифікується осмисленням еволюції комунікативних лакун – від прямих загальних запитань до завуальованих прагматичних – навідних та уточнюючих запитань.

У межах мовленнєвого акту Н. Д. Арутюнова вирізняє наступні прагматико-функціональних ядра: 1) проблеми мовця, 2) проблеми адресата, 3) проблеми

© Т. О. Анохіна, 2017

відношення між партнерами комунікації, 4) проблеми, визначувані самою ситуацією спілкування [1, с. 26].

Мовленнєвий акт репрезентується як трьохрівнева структура, в якій вирізняються локутивний, ілокутивний, перлокутивний акти. Акт мовлення як такий ґрунтується на вимові мовцем речення у ситуації безпосереднього спілкування з адресатом. Визначення напрямів та закономірностей актуалізації речення, що становить суть мовленнєвого акту, постає одним із визначальних завдань встановлення прагматичних типів речення [6, с. 164].

Використання питальних конструкцій для вираження непрямих мовленнєвих актів є відомим лінгвістичним феноменом, тому крім канонічної інтеррогативної функції, спрямованої на отримання якої-небудь інформації, доцільним є виділення функцій питальних речень: директивну, асертивну, фатичну (чи регулятивну) і експресивну (чи афективну) [6, с. 105].

Лакуни можуть бути делакунізовані автором, наприклад, у кульмінаціях детектива. Питальні речення містять особливий тип лакун – семантичні лакуни, які екстеріоризуються у вигляді єдиного комунікативного блоку, що містить запитання та мають різні прагматичні вектори (цільовий, інформаційний, аналітичний блоки). Загальна прагматика висловлення є можливими і закономірними перетинами таких планів: 1) віртуально-концептуального; 2) номінативного; 3) ситуативно-прагматичного [5, с. 20].

Пресупозицію запитання складають умови, за яких питання може бути використано з метою вимоги інформації [3, с. 16]. Якщо виникає запитання, то воно зазвичай сигналізує про наявність інформаційних лакун, які виникають в уточнюючих та квазі-запитаннях. Візуальне оформлення квесетивів доволі багате.

Загальне запитання (англ. *general question*) – це квесетив, що прагматично формує лакунарний інформаційний блок. Відповіддю на нього можуть бути слова “так” і “ні”, тому загальне питання часто називають “yes / no question”. У цьому типі питальних речень зворотний порядок слів починається з допоміжних або модальних дієслів, пор.: “Does she plays the piano and the guitar?”.

Загальне запитання може бути *провокаційним запитанням* (від лат. *Plurium interrogation*, англ. *Loaded question*) – приклад логічної виверти; питанням, у постановці якого свідомо міститься суперечливе, необґрунтоване або очевидно помилкове припущення, яке істотно ускладнює отримання на нього прямої відповіді (“так” або “ні”) [9, р. 36].

Спеціальне запитання (англ. *special question*) задається для отримання додаткової інформації, уточнення будь-яких деталей. У ньому використовується зворотний порядок слів, на першому місці знаходиться одне з питальних слів: *Who?* – Хто?; *What?* – Що?; *When?* – Коли?; *Where?* – Де?; *Which?* – Котрий?; *Why?* – Чому?; *How much / many?* – Скільки? та інші. *When will you be here? What are you planning to buy? How much did your plane ticket cost?*

Спеціальне запитання (СЗ) може бути уточнюючим за прагматичним навантаженням, пор.: “When was it, Lou?” “What’s the difference?” I said. “I don’t really remember. A long time ago.” [13, р. 26]. Як інструмент комунікативного домінування, який оформлений у формальну граматичну оболонку спеціального запитання, СЗ запитання може бути риторичним, зберігаючи форму запитання, що є по суті стратегією прагматичного впливу або комунікативним містком у момент нульової комунікативної активності, пор.: “What’s the matter?” I said. “What have you got that pretty little face all puckered up for?” [11, р. 26].

Розділове запитання (англ. *disjunctive question / tag-question*) семантизує подив, сумнів або отримання підтвердження. Це питальне речення складається з двох частин. Перша частина – пропозиція без будь-яких змін (прямий порядок слів), друга – допоміжне дієслово і займенник, які перекладаються “чи не так”, “не так”. Якщо перша частина – стверджувальне речення, то в другій частині обов’язково ставиться частка *not* після питального або модального дієслова. Якщо перша частина питання –

заперечне речення, то в другій частині *not* не використовується, пор.: “*All children like sweets, are not they?*”.

Розділове запитання типу “*Чи не так?*” може бути риторичним та позначати впевнений комунікативний крок у прихованому двобої за домінування, пор.: “*I see. It never occurs to you to think about me when you’re making all your plans, does it? Oh, no! I don’t matter*” [11, p. 27].

Альтернативне запитання (англ. *alternative question*) може бути поставлене до будь-якого члену пропозиції, припускаючи вибір між двома варіантами. У цьому типі питань обов’язково присутнє слово *or*, пор.: англ. “*Is the dress you bought red or black?*”. Лакунарна позиція визначається відповіддю.

Питання до підмета (англ. *question to the subject*) вважають різновидом спеціального питання. Порядок слів у ньому не змінюється, але на перше місце замість підмета ставляться слова *What* або *Who*. Питання має таку саму структуру, як і розповідне речення, в якому роль підмета виконують питальні займенники, пор.: англ. “*What makes you feel happy?*”

Питальні речення в англійській мові мають смислове навантаження, що верифікує їх класифікацію за семантичними та прагматичними ознаками. З точки зору прагматики квесетиви поділяються на уточнюючі (1) та навідні (2), пор.:

уточнюючі запитання (англ. *Clarifying Questions*): *Is this what you said...? What resources were used for the project? Did I hear you say...? Did I understand you when you said...? What criteria did you use to...? What’s another way you might...? Did I hear you correctly when you said...? Did I paraphrase what you said correctly?;*

навідні запитання (англ. *Probing Questions*): *Why do you think this is the case? What do you think would happen if...? What sort of impact do you think...? How did you decide...? How did you determine...?; How did you conclude...? What is the connection between... and...? What if the opposite were true? Then what?*

Уточнююче, навідне та питання-пастка є можливими варіаціями провокаційного запитання, пор. *You weren’t sort of relieved when Mike got killed?* [11, p. 15].

Квесетиви (мовленнєвий акт з функцією запитання), питальні речення – це особливі типи комунікації, які є лакунарними з дефінітним позначенням *загадка / лакуна / запитання*. Питальні речення мають прагматичний потенціал, відрізняються граматичною будовою та формальними ознаками, приховують лакунарний семантичний смисл. Пунктуаційний знак питання (?) (розділовий знак, який ставиться зазвичай в кінці речення для вираження питання чи сумніву, пор.: англ. *interrogation point, query, question mark, eroteme*) є лакуною, що корелює з загадкою, маркує невідому інформацію. Найважливішими формальними ознаками є специфічна питальна інтонація, інверсивний порядок слів, наявність питальних займенників. Питальне слово (англ. *an interrogative word/question word*) використовується, щоб поставити запитання, наприклад, (англ. *what, when, where, who, whom, why* та *how*) що, коли, де, хто, кому, навіщо і як). Питальні слова іноді називають окремим терміном (англ. *Wh-words*), тому що в англійській мові більшість з них починають з *Wh-* (наприклад: *Who did that? What happened? Where did it take place? When did it take place? Why did that happen?*). Вони можуть бути використані в прямих (англ. *Where is he going?*) або в непрямих питаннях (англ. *I wonder where he is going?*).

Лакуни в комунікації можуть бути фейковими, оскільки відповідь на питання відома обом комунікантам, пор.: “*I nodded. “So,” I said. “What about it, Joe?” “What about it!” Rothman’s eyes flashed. “You ask me what about it when”* [11, p. 15].

Синкретичне поєднання квесетива з різними комунікативними векторами вимальовує його семантичний дизайн. У жанрі “детективний роман” всі питальні речення, комунікативні та некомунікативні інформаційні блоки поєднанні в єдиний підрядний лакунарний ланцюжок, що делакунізується автором твору або читачем.

Кульмінацією в популярному жанрі детективного роману є чітка делакунізація. Розмитотою є відповідь-лакуна, що характерна для жанру нуар (тобто кульмінація нуарів зазвичай є лакунарною). Лакуна цього запитання не відкривається однозначно,

що не дає спокою багатьом шукачам істинних та однозначних відповідей. Наприклад, лакуна-питання: англ. “*Who killed Laura Palmer?*”, укр. “*Хто вбив Лору Палмер?*” з нуару “Твін Пікс” є лейтмотивом всього нуару (з фр. “*noir*” – чорний).

Термін *нуар* залишає для читача можливість самостійних, іноді суперечливих висновків (на які наштовхує автор), делакунізації питання та власних висновків (які не всі читачі спроможні зробити самостійно, шукаючи при цьому відповіді-підказки (від англ. *spoilers*) навіть в інтернет-мережі (пор. *spoilers* – відповіді-делакунізатори, дослівно “псувачки” – передчасно відкрита важлива сюжетна інформація, що псує задоволення від перегляду фільму чи прочитання художнього твору).

Класичні детективні романи та нуари – жанри-загадки, що відрізняються рівнем складності та закінченістю делакунізації головної ідеї твору. Лакуни детективного роману відкриваються автором повністю та зазвичай наприкінці розповіді.

Риторичні питання є своєрідними комунікативними мостами, що вуалюють реальні події, дають час на відбудову думки, є заміною прямій відповіді на питання, випадком своєрідної аргументації, непрямого впливу, направлено на переконання співрозмовника в своїй правоті, пор. англ.: “*Another thing about the weather, I said. “Everyone talks about it, but no one does anything. But maybe it’s better that way. Every cloud has its silver lining, at least that’s the way I figure it. I mean, if we didn’t have the rain we wouldn’t have the rainbows, now would we?”* [11, p. 2].

Автори нуарів констатували появу цілої серії похмурих фільмів, витриманих не стільки в канонах поліцейського або гангстерського жанрів, скільки пропонують “нові кримінальні пригоди” або “нову кримінальну психологію”. Лакуни дивних, еротичних, кошмарних та жорстоких нуарів йдуть поряд із рафінованими, моралістичними, файно розплутаними справами детективних романів. Загадки детектива – загадка поліцейського або детектива або людини, що допомагає розплутувати складний злочин. В нуарі досліджували злочин з погляду злочинця, а не поліцейського, пор.:

“*Yeah, I reckon that’s all unless our kind gets another chance in the Next Place. Our kind. Us people. All of us that started the game with a crooked cue, that wanted so much and got so little, that meant so good and did so bad.*

All us folks.

Me and Joyce Lakel and, and Johnnie Pappas and Bob Maples and big ol’ Elmer Conway and little ol’ Amy Stanton.

All of us. All of us” [11, p. 197].

Кульмінація творів може залишатись лакунарною або частково лакунарною. У класичних жанрах нуара загадки відкриваються наприкінці та делакунізованою стає вся раніше прихована інформація.

Питальні речення містять виражену в них структурно (пор. англ. *I do not know what time it is*) ідею інформаційної лакуни в знаннях мовця щодо денотата висловлення: *What time is it?* Названі формальні ознаки можуть бути присутніми в різних комбінаціях – інверсія, питальна дієслівна форма, питальний займенник, питальне слово.

Еліптичне спеціальне питання може обмежитися питальним словом, яке вказує на інформаційну лакуну, що потребує заповнення, пор.: англ. “*Will I see you tomorrow? Today, I mean.*” [13, p. 27].

Лакуни запитальних речень є міні-квінтесенцією лакунарності: існує імпліцитний рівень, що приховується питанням назустріч у діалозі. Існують: класичні риторичні запитання типу англ. “*Aren’t you glad?*”, що є комунікативними елементами та містять прагматику комунікативного домінування; запитання, що мають на меті виявити інформаційні лакуни, або “пусті” запитання, що є “комунікативними схованками”. Комунікативний вектор лакунарності екстеріоризує лакуни, що делакунізовані читачем наприкінці твору, у кульмінації детектива/нуара. Питальні речення містять особливий тип лакун – семантичні лакуни, які екстеріоризуються у вигляді єдиного комунікативного блоку, що містить запитання, та мають різні

прагматичні вектори: цільовий, інформаційний, аналітичний блоки. Лакунарна прагматика висловлення делакунізується на перетині віртуально-концептуального, номінативного та ситуативно-прагматичного планів лакун-запитань. Рема прямого або внутрішнього квесетива містить запит про невідоме. Художні твори приховують реми невідомого, непізнаного, лакунарного. Деякі жанри містять лакунарні реми ще на етапі створення – детектив, нуар, пригодницький роман тощо. Делакунізація заголовків романів та кіноверсій розкривається тема-рематично, де рема – лакунарний пошук невідомого, тема – експліцитація лакунарної реми.

Речення є не лише граматичною, а й семантичною, комунікативною, прагматично-орієнтованою, лакунарною або делакунізованою одиницею (риторичне запитання). Проаналізовані питальні речення в динамічному аспекті набувають різноманітних модифікацій.

Перспективу подальшого дослідження становитиме здійснення поглибленого аналізу питальних речень у комунікативному аспекті з метою виявлення лакун комунікації.

ЛАКУНЫ ВОПРОСИТЕЛЬНЫХ ПРЕДЛОЖЕНИЙ VS ТЕОРИЯ РЕЧЕВЫХ АКТОВ

Т. А. Анохіна, канд. філол. наук, доцент

*Київський національний лінгвістический университет,
ул. Велика Васильківська, 73, г. Київ, 03680, Украина
E-mail: anokhina_mail@yahoo.com*

В статье исследуется проблема квесетивности (вопросительности) в русле теории речевых актов. Акцентируется особое внимание на коммуникативной лакунарности, на ядерных блоках вопросительных предложений, на имплицитивных типах делакунизированной кульминации. Диалогизированные квесетивы скрывают пустые места (gaps, lacunae) для предстоящей делакунизации. В анализ включается третий код глобального перевода – аутентичные справочники и словари, комментарии, авторские замечания релевантных ситуаций, междисциплинарные уточнения, а также культурный тезаурус носителей языка. Диалогические квесетивы с маркерами ожидаемой делакунизации четко или нечетко эксплицитируются компрессовано. Имплицитный ответ / намек имплицитируется за пределами текста с помощью комментария переводчика / автора / критика. Фокусируется внимание на глобальной представленности квесетивов (вопросительности) в разных дискурсах.

Ключевые слова: квесетивность, речевые акты, коммуникативная лакунарность, делакунизованная кульминация, третий код, глобальный перевод.

QUESTION LACUNAE VS THEORY OF SPEECH ACTS

T. Anokhina

*Kyiv National Linguistic University,
73, Velyka Vasylkivska Str., Kyiv, 03680, Ukraine
E-mail: anokhina_mail@yahoo.com*

The article in question deals with the problem of questionnaire in terms of speech actions. Special attention is being focused upon communicative lacunarity, nuclear blocks of question sentences, upon implied delacunized culminations. Questions in dialogues hide empty places (gaps) for delacunization to come. The mentioned process welcomes the third code – global translation (authentic dictionaries, valid commentaries, authorized relevant notes, interdiscipline definitions and linguo-cultural rhemes). The paper pays attention to the allocation of a separate class of interrogative sentences for the designation of lacunae information. Lacunae in dialogues and internal lacunae can be retranslated, filled by clear explicit response – partially compensated (having fuzzy implicit answer / hint) or be intertextually compensated.

Keywords: questionnaire, speech act, communicative lacunarity, delacunized culmination, third code, global translation.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арутюнова Н. Д. Истоки, проблемы и категории прагматики / сост. и вступ. ст. Н. Д. Арутюновой и Е. В. Падучевой; под общ. ред. Е. В. Падучевой // Новое в зарубежной лингвистике. Лингвистическая прагматика. – Москва : Прогресс, 1985. – Вып. 16. – С. 21–38.
2. Анохіна Т.О. Статус вихідних патернів категорії лакунарності / Т. О. Анохіна // Філологічні трактати. – 2014. – Т. 6, № 4. – С. 5–7.
3. Гуйванюк Н. В. Питальні речення в сучасній українській мові/ Н. В. Гуйванюк, С. Т. Шабат. – Чернівці : Рута, 2000. – 66 с.
4. Теоретическая грамматика современного английского языка: учебник / И. П. Иванова, В. В. Бурлакова, Г. Г. Почепцов. – Москва: Высш. школа, 1981. – 285 с.
5. Загнітко А. П. Проблема односкладного речення в сучасній лінгвістиці / А. П. Загнітко // Лінгвістичні студії : зб. наукових праць. – Донецьк: ДонДУ, 1997. – Вип. 3. – С.17–26.
6. Загнітко А. П. Прагматичні типи речень / А. П. Загнітко // Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград : РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 2001. – Вип. 31. – С. 164–167.
7. Панкова М. В. Еволюція лінгвістичних поглядів на питальні речення: семантичний і комунікативний аспекти / М. В. Панкова // Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Серія:Філологія. Мовознавство. – 2009. – Т.105, Вип. 92.– С. 102–106.
8. Почепцов О. Г. Семантична структура питального речення / О. Г. Почепцов // Мовознавство. – 1978. – № 6. – С. 69–72.
9. Douglas N. Walton, *Informal logic: a handbook for critical argumentation*, Cambridge University Press, 1989, ISBN 0-521-37925-3, Google Print, p.36-37.
10. Davenport, Gary. "American "noir" Fiction: Of Three Decades". *The Sewanee Review* 107.1, 1999. – P. 126–133. Web.
11. Thompson, Jim. *The killer inside me*. Orion: Vintage Books, 1952. – 2002, USA. – Режим доступу:–
<http://www.novelas.rodriuezalvarez.com/pdfs/Thompson,%20Jim%20%20The%20killer%20inside%20me> –Fr-En-Es.pdf.

REFERENCES

1. Arutyunova, N. D. (1985). Istoki problem I kategorii pragmatiki [Origins, problems and pragmatic categories]. In N. D. Arutyunova & E. V. Paducheva (Eds.), *Novoije v zarubezhnoi lingvistiki. Lingvisticheskaia pragmatika* (Vol. 16, pp. 21-38). Moscow, Russia: Progress.
2. Anokhina, T. O. (2014). Status vyhidnyh paterniv kategorii lakunarnosti [The status of the patterns of the lacunarity category]. *Filologični traktati [Philological Treatises]*, 6(4), 5–7.
3. Huyvanyuk N. V., & ShabatS. T. (2000). *Pytalni rechenia v suchasniij ukrainiskij movi* [The interrogative sentences in the modern Ukrainian language]. Chernivtsi, Ukraine: Ruta.
4. Ivanov, J. P., Burlakov, V. V., & Pocheptsov, G. (1981). *Teoreticheskaja gramatika sovremenogo angliiskogo yazyka* [The Theoretical Grammar of the contemporary English]. Moscow, Russia: Vysshaja shkola.
5. Zahnitko, A. P. (1997). Problema odnoskladnogo rechenia v suchasniij lingvistitsi [The problem of composite sentences in the modern linguistics]. *Lingvistichni studii* (Vol. 3, pp. 17-26). Donetsk, Ukraine: DonDU.
6. Zahnitko, A. P. (2001). Pragmatychni typu rechen [Pragmatic types of sentences]. *Naukovi zapysku. Serija Filologichni nauki* (Vol. 31, pp. 164–167). Kirovograd, Ukraine: RVTS KDPU im. V. Vynnychenko.
7. Pankov, M. V. (2009). Evoliutsiia lingvistichnyh pogliadiv na pytalni rechenia: semantychni i komunikativnyi aspekty [The Evolution of linguistic views of interrogative sentence, semantic and communicative aspects]. *Naukovi pratsi Chornomorskogo derzhavnogo universitetu imeni Petra Mohyly. Serija Filologija. Movoznavstvo*, 105(92), 102–106.
8. Pocheptsov, A. G. (1978). Semantychna struktura pytalnogo rechenia [The semantic structure of interrogative sentence]. *Linguistics*, 6, 69–72.
9. Walton, Douglas N. (1989). *Informal logic: a handbook for critical argumentation*, (pp. 36–37). Cmbridge, UK: Cambridge University Press. ISBN 0-521-37925-3.
10. Davenport, Gary. (1999). American "Noir" Fiction: of Three Decades. *The Sewanee Review*, 107(1), 126–133.
12. Thompson, Jim. (1952). *The killer inside me*. *Orion: Vintage Books, 1952.– 2002, USA*. Retrieved from <http://www.novelas.rodriuezalvarez.com/pdfs/Thompson,%20Jim%20%20The%20killer%20inside%20me> –Fr-En-Es.pdf

Надійшла до редакції 26 квітня 2017 р.